

obsežno znati i poznavati strane. Slabi patriotizam u nas Hrvata imat će se većim dielom odbiti na onaj prvi razlog; ali pošto i naša „inteligencija“, dostatnom žalibože česti, najvoli govoriti stranski o stranom — to ćemo takve slučajeve dakako morat odbiti na onaj drugi razlog.

Nazori o domoljubju, što smo ih ovdje razvili, crpljeni su iz Spencera.²⁶ Kad bi se ti nazori uporabiti imali na podjarmljene narode, morali bi se dakako nešto preinačiti.

Time mislimo završiti razmatranje kolizijâ.

Ovo razmatranje uvjerilo nas je o tom, da svako djelovanje i zanimanje ljudsko mora biti prema svim idejam etičnim, ako ono neće da dovodi u neprilike ćudoredne. Tih neprilika nismo izerpili; već smo naveli samo one, koje se baš često u poviesti javljaju, te svoj tumač traže. Ako ipak samo spomenute kolizije u duhu razvidimo, to ćemo opaziti sliedeće. Neke od njih razvijaju se tako, da se baš odkloniti ne smiedu, a da se nebi povriedila stanovita etična ideja; nu one se ipak odkloniti mogu, ako se apelira na ideju blagohotnosti, koja moguću povredu izravna. Neke opet razvijaju se tako, da se one odkloniti smiedu; ali se odkloniti ne mogu — dok ne prestane njihov uzrok, kojim je redovito nekultura.

Govoreći ob ideji pravednosti spominjasmô tek čine, koji društvu izilaze na vidik. Ali imade i takovih čina, koji ostaju tajnom. Što je s njimi? Zar ovi ne podpadaju pod sudište ideje pravednosti? Što je nadalje s onim, što još nije postalo činom — a ipak jest ili nije prema zahtjevom spomenute ideje?

Ideja pravednosti prelazi očevidno u psihični sviet: ona traži odmjenu dobrih i zlih psihičnih akta. Nu ovi stoje izvan društvene kontrole; tko će to dakle odmieniti?